

ارتقاء سطح آموزش راهبردی جهت افزایش امنیت مرزها در جنوب شرق

کشور

فرزانه تومانی^۱ (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد)

محسن جان‌پرور (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد)

مرتضی کرمی (دانشیار علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد)

چکیده

امنیت بنیادی‌ترین نیاز هر جامعه و مهم‌ترین عامل برای توسعه یک جامعه به‌شمار می‌رود. مسئله امنیت در مرز، روند توسعه و امنیت کشور را متأثر می‌سازد و با توجه به اینکه آموزش مهم‌ترین رکن برنامه‌ریزی جامعه است، می‌تواند با تحت آموزش قراردادان افراد و آگاه کردن آنان نسبت به قوانین و مقررات جاری، رسیدن به جامعه ایمن را پایه‌گذاری کند. در این میان مرزها و مناطق مرزی به‌عنوان آخرین حد قلمرو یک دولت و کشور، از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشند زیرا تحت تأثیر دو سوی مرز قرار دارند. منطقه جنوب شرق کشور به علت وجود بافت قومی یکسان در دو طرف مرز ایران و پاکستان، قاچاق کالا، کمبود زیرساخت‌های اقتصادی در مناطق مرزی، شاهد بروز ناامنی بوده است که این ناامنی‌ها توانایی آن را دارند که کل کشور را تحت تأثیر قرار دهند. بر این مبنای مقاله حاضر با روش توصیفی- تحلیلی و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای در پی آن است که به بررسی رابطه بین آموزش و امنیت مرزها در جنوب شرق کشور بپردازد. نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان‌دهنده آن است که آموزش نقش اثربخشی در ایجاد امنیت جامعه ایفا می‌کند و از طریق آموزش می‌توان بسیاری از خطرات اجتماعی را کاهش داد و همچنین نگرش مرزنشینان به مرز و از سوی دیگر چالش‌های ناشی از مسائلی مانند قومیت‌گرایی، قاچاق و غیره را در طول مرزهای جنوب شرق

^۱.farzanehtoomani@yahoo.com

کشور تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش داد و امنیت مرزها را در این بخش از کشور تا حد قابل توجهی ارتقاء داد.

کلید واژگان: آموزش، امنیت، مرز، امنیت مرزها، جنوب شرق کشور.

۱- مقدمه

مرز مفهومی است که به صورت تعیین خطوط جداکننده قلمرو دو کشور می‌باشد و خطوط مرزی، خطوطی اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید یک واحد سیاسی، بر روی زمین مشخص می‌شوند. این خطوط، ضمن تعیین حدود قلمرو حکومت، تعیین کننده اختیارات دولت آن حکومت نیز هستند. بنابراین مرزها از مباحث اصلی و مهم جغرافیای سیاسی به شمار می‌روند. امنیت در سلسله مراتب نیازهای انسان، در مرتبه‌ای بالا قرار دارد. اهمیت امنیت از دیدگاه امام علی(ع) به گونه‌ای است که مناطق فاقد امنیت از دیدگاه ایشان بدترین مناطق معرفی می‌شود. واحدهای سیاسی و کشورهای جهان به مقوله امنیت توجه خاصی دارند، چرا که این امر منعکس کننده توانایی بقاء به مثابه‌ی واحدهایی مستقل و مشخص در عرصه جهانی است. امنیت مرزی که امروزه در تمام دنیا مورد تهدید بوده و کشور ما نیز با فراز و فرودهایی آن را تجربه نموده است؛ از مهم ترین جنبه‌های امنیت در عصر حاضر قلمداد می‌شود. تأمین امنیت مرزها همواره از مهم ترین دغدغه‌های حکومت‌ها بوده است، به نحوی که بسیاری از منازعات میان کشورها ناشی از اختلافات و مشکلات مرزی است. آموزش و نظام آموزشی به عنوان یکی از ارکان جامعه‌پذیری سیاسی می‌تواند به توانمندسازی جامعه و افراد آن، برای نیل به امنیت کمک کند. بی‌سوادی ریشه‌ی بسیاری از انحرافات است و در دامن زدن به انحراف و ناامنی نقش اساسی دارد و بیش‌ترین گروه از منحرفان جامعه را بی‌سوادیان تشکیل می‌دهند. در واقع نظام آموزش و پرورش مهم‌ترین مرجع اثرگذار تلقی می‌شود که می‌تواند در جهت رشد و تعالی افراد نقش مؤثری ایفا کند. از این حیث برجسته‌ترین مؤلفه‌های اثربخش در راستای ایجاد امنیت اجتماعی که در نظام آموزش و پرورش قابل تبیین است عبارتند از: تقویت هویت ملی، آگاه ساختن فراگیران در جهت پیشگیری از جرایم، افزایش آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی. فراگیر با شناخت بر این ضرورت‌ها، ضمن آشنایی به حقوق خویش، در تمام شرایط، حقوق دیگران را به درستی رعایت می‌کند و در سایه‌ی تحکیم امنیت اجتماعی به دنبال ترقی

جامعه است. هدف از انجام این پژوهش بررسی رابطه بین آموزش و امنیت مرزها در منطقه جنوب شرق کشور می‌باشد.

۲- روش تحقیق

روش اصلی تحقیق حاضر، با توجه به ماهیت نظری آن توصیفی- تحلیلی است. بر این اساس در این تحقیق سعی شده است علاوه بر تصویرسازی درست از آموزش و امنیت مرزها به تشریح و تبیین جایگاه آموزش بر توسعه امنیت مرزها در جنوب شرق کشور بپردازد. در این تحقیق برای گردآوری و فیش‌برداری از اطلاعات کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است.

۳- مباحث نظری تحقیق

۳-۱- آموزش

آموزش کلیه‌ی مساعی و کوشش‌هایی است که جهت ارتقاء سطح دانش و آگاهی، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و شغلی و همچنین ایجاد رفتار مطلوب در کارکنان یک سازمان جهت آماده‌کردن آنان برای انجام وظایف و مسئولیت‌های شغلی صورت می‌گیرد. بی‌تردید، آموزش در زندگی بشر از اهمیت ویژه برخوردار است چرا که آموزش، سازندگی، بهبود و تعالی انسان را به همراه دارد. مقام شامخ انسان در پرتو آموزش صحیح، متجلی می‌شود و در مقابل با آفات عظیم اجتماعی از قبیل خرافات و نیز وابستگی در ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مصونیت می‌یابد و استعدادها را از این طریق شکوفا می‌گردد. با وجود این، آموزش یکی از پیچیده‌ترین وظایف در اداره‌ی امور هر سازمان است (بهروزی، ۱۳۸۴: ۱).

۳-۱-۱- انواع آموزش

"آموزش‌های رسمی"، با اهداف و محتوای مشخص از قبل تدوین شده، آموزش کودکان، نوجوانان و جوانان را به عهده دارند. این آموزش‌ها در قالب فعالیت نهادها و سازمان‌های رسمی آموزشی همچون مدرسه و دانشگاه قابل شناسایی است. در این راستا، وجود کتاب‌های درسی مصوب و برنامه‌های درسی مشخص و از قبل تدوین شده، و نیز وجود معلم و متعلم در فضاهای آموزشی، از جمله مهم‌ترین شاخص‌ها و ملاک‌های شناسایی آموزش رسمی تلقی می‌شود.

"آموزش‌های غیررسمی" بر خلاف آموزش‌های رسمی، الزاماً با کتاب‌های درسی مصوب و سرفصل‌ها و برنامه‌های درسی مشخص و معین همراه نیستند و در این آموزش‌ها، کار انتقال پیام‌های

آموزشی و تربیتی، از طریق رسانه‌های ارتباطی و مراکز غیررسمی در امر آموزش به انجام می‌رسد. آموزش غیررسمی در سطح بسیار وسیعی در ایران ارائه می‌شود و از عمده‌ترین آن‌ها می‌توان به برنامه‌ها و فعالیت‌های هنری صدا و سیما جمهوری اسلامی، مساجد کشور، شهرداری‌ها، نهضت سوادآموزی و ... اشاره کرد (باقری، ۱۳۸۷: ۳).

۳-۲- امنیت مرزها

۳-۲-۱- امنیت

امنیت یکی از موضوعات مهم و اساسی رشته علوم انسانی و روابط بین‌المللی می‌باشد که سابقه آن به تشکیل دولت‌ها باز می‌گردد. بسیاری از مفاهیم از جمله توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی وابسته به امنیت است. یکی از خواسته‌های اساسی بشر امنیت است که تأمین آن از مهم‌ترین وظایف حکومت‌هاست. برخورداری از امنیت یکی از اصول اساسی در حقوق عمومی می‌باشد. این اصل بدین معناست که به حقوق مادی و معنوی فرد و به افکار و اندیشه‌های وی و به تمامیت ارضی و روحی او و بستگان او نباید صدمه و لطمه‌ای وارد شود. در فرهنگ بین‌الملل چنین آمده است: "امنیت ملی حالتی است که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارائی یا خاک خود به سر می‌برد" (نگاهیان، ۱۳۹۳: ۵-۲).

از نظر لغوی در فرهنگ لغات، امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و نبودن بیم و هراس آمده است. امنیت شرایطی است که در چارچوب آن فرد در مقابل خطرات، تهدیدات و زیان‌های ناشی از زندگی اجتماعی، مورد حمایت جمع (جامعه) قرار می‌گیرد. در مجموع، می‌توان امنیت را مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و در مورد افراد نبود ترس، بیم و دلهره نسبت به حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید، خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث غیرمترقبه و درک هر عاملی که آرامش انسان را از بین ببرد، تعریف کرد (پزدانی و صادقی، ۱۳۸۸: ۵۰-۴۹).

۳-۲-۲- مرز

مرز، به عنوان پدیده‌ای فضایی، عامل تشخیص یک واحد متشکل سیاسی و مستقل از واحدهای سیاسی دیگر است. مرزها به طور کلی تعیین‌کننده‌ی حدود و قلمرو حاکمیت و مالکیت یک دولت یا نظام سیاسی هستند و کشورها و دولت‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازند. در گذشته دولت‌ها با

خطوط مرزی از یکدیگر تفکیک نمی‌شدند بلکه با سرحدات و نواحی مرزی از هم باز شناخته می‌شدند (پیردشتی و کمری، ۱۳۹۴: ۱۳). نیاز طبیعی انسان به منابع موجود در محیط پیرامون و لزوم مراقبت از آن‌ها باعث گردید تا از ابتدای پیدایش بشر، افراد محدوده معینی را برای خود مشخص و از ورود، بهره‌برداری، نفوذ و دخالت سایر افراد به آن جلوگیری و در صورت لزوم از حریم خود دفاع کنند. همگام با افزایش جمعیت، پیشرفت‌های فرهنگی و ظهور و شکل‌گیری پدیده‌هایی فضایی به نام کشور، در راستای استفاده از منابع و لزوم جلوگیری از نفوذ و دخالت سایرین، کشورها علاقه-مند به تعیین و تثبیت محدوده سرزمینی خود شدند و بدین ترتیب پدیده‌ای به نام مرز سیاسی شکل گرفت. امروزه مرزهای سیاسی، پدیده‌های فضایی هستند که منعکس‌کننده قلمرو حاکمیت یک دولت بوده و مطابق قواعد خاص در مقابل حرکت آزادانه انسان، انتقال کالا یا نشر افکار مانع ایجاد کنند یا حداقل آن را محدود سازند (میرحیدر، ۱۳۷۵: ۱۱۴).

۳-۲-۳- امنیت مرزها

مفهوم امنیت مرزی به معنای جلوگیری کردن از هر گونه اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص، حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی با رعایت ضوابط قانونی و از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است و بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه‌ای محکم برای امنیت با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز قادر است در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد نماید و در مقابل، امنیت مطلوب قادر است در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد (خطابی، ۱۳۷۴: ۸۵). باید توجه داشت، در دیدگاه سنتی امنیت مرزی بیشتر مبتنی بر صیانت از مرز در مقابل تجاوز بیگانه تعریف می‌شده است اما با توجه به تحولات صورت‌گرفته در دهه‌های اخیر تهدیدهای مرزی صرفاً جنبه نظامی ندارد و دارای جنبه‌های متنوعی از تهدیدات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، زیست محیطی، فناوری و غیره را شامل می‌شود (Fisher, ۱۹۹۳: ۵). بر این مبنای بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز قادر است در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخلی کشور اختلال ایجاد نماید و در مقابل امنیت مطلوب قادر است در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد (اعتمادسلطان، ۱۳۷۵: ۵۶). زیرا،

کشورهایی که درگیر ناامنی در مناطق مرزی خود بوده‌اند، دریافته‌اند که عمده‌ترین مسایل مربوط به این ناامنی‌ها، ناشی از شرایط توسعه‌نیافتگی (اقتصادی- اجتماعی) و پیامدهای تبعی آن بوده است. به عبارت دیگر شرایط فقر و تنگدستی در این مناطق می‌تواند محیط مناسبی جهت ناامنی و تحریک دشمنان در بهره‌برداری از سرپل‌های به وجود آمده در این مناطق گردد. در واقع توسعه‌نیافتگی مناطق مرزی، ارتباط مستقیمی با عدم تعادل بین مناطق مرزی و مرکزی یک کشور دارد. همچنین با گسترش ناامنی و توسعه‌نیافتگی در مناطق مرزی، نتایج آن به‌طور مستقیم و بلافاصله به کل کشور منتقل می‌شود (عندلیب، ۱۳۸۰: ۳-۲). بر این اساس، ایجاد امنیت مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین فاکتور جهت نیل به توسعه مناطق مرزی می‌باشد. در چنین حالتی امنیت زمینه‌ساز استقرار فعالیت‌ها و سکونت‌گاه‌ها با توجه به مزیت مکانی آنها است. مکان‌گزینی صنایع، تأسیسات و طرح‌های توسعه نیاز به فضاها و مکان‌های امن دارد (حافظنیا، ۱۳۸۱: ۵۶).

۴- محیط‌شناسی تحقیق: جنوب شرق کشور

استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرق ایران واقع شده است. این استان از شمال به خراسان و از جنوب به دریای عمان، از خاور به کشور افغانستان و پاکستان و از باختر به استان کرمان و هرمزگان محدود می‌شود. وسعت آن حدود ۱۸۱۷۸۵ کیلومتر مربع است که ۱۹٪ وسعت کل کشور را در بر می‌گیرد و از جمله خشک‌ترین استان‌های کشور به‌شمار می‌رود (حافظنیا و کاویانی، ۱۳۸۵: ۲۷). این استان دارای حدود ۱۲۰۰ کیلومتر مرز با دو کشور افغانستان و پاکستان و ۳۰۰ کیلومتر نوار ساحلی با دریای عمان دارد و پهناورترین استان کشور است. بیشتر بخش‌های استان را کوهستان‌ها تشکیل داده است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ استان سیستان و بلوچستان دارای ۲۵۳۴۳۲۷ نفر جمعیت بوده است. زبان مردم در استان سیستان و بلوچستان فارسی دری است. لهجه‌ی سیستانی به زابلی معروف است که ریشه‌ی زبان فارسی و یادگار هخامنشیان و اوستا است. زبان بلوچی در میان لهجه‌های مختلف پارسی، قدیمی‌ترین شکل و ترکیب را داراست. امروزه اکثریت مردم این منطقه مسلمان‌اند که به دو مذهب شیعه‌ی دوازده امامی و سنی حنفی تقسیم می‌شوند (میر و میرشکاری، ۱۳۹۲: ۵۹-۲).

حساس خاورمیانه که به‌ویژه در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی دستخوش حوادث گوناگونی در ابعاد نظامی، سیاسی، امنیتی و ... بوده است، مناطق مرزی ایران با کشورهای همسایه‌اش می‌باشد. با پیشرفت زمان و ایجاد تنوع در تولیدات و تحکیم مرزهای بین کشورها، مسئله مالیات بر کالای ورودی مطرح گشت.

معضل قاچاق کالا نه فقط سیستم اقتصادی یک کشور را متأثر می‌سازد، بلکه تأثیرات فراوانی بر پیکره فرهنگی - اجتماعی یک جامعه دارد. طبیعت منزوی و غیرحاصل‌خیز مناطق مرزی، به‌خصوص در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران، پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصه اقتصادی - اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای معضلات و نابه‌سامانی - هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است. از آن‌جا که حفاظت از مرزهای هر کشور از اهم مسائل حکومت است، دولت‌های حاکم بر کشورمان سیاست - های متعددی را برای مرزنشینان اتخاذ نموده‌اند. این سیاست‌ها عمدتاً به منظور کاهش بحران بیکاری، فقر، مفاسد گوناگون اجتماعی، ایجاد اشتغال، کاهش قاچاق کالا، کاهش انگیزه‌های مهاجرت و ... بوده است. مهم‌ترین چالش فراروی امنیت در مناطق مرزی کشور، بیکاری و نارضایتی از فعالیت‌های اقتصادی است. این مسئله باعث می‌شود مردم برای تأمین معاش و گذران زندگی خود به انواع شغل - های کاذب و غیررسمی که در این شرایط با به عرصه وجود می‌گذارد روی آورند. یکی از فعالیت - های غیررسمی، رشد مبادلات مرزی غیررسمی (قاچاق) می‌باشد (کهنه‌پوشی، شایان، ۱۳۹۱: ۶۶-۵۹).

مهم‌ترین عامل برای کاهش تخطی از هر قاعده و هنجاری اعم از این که مبنای آن عرف یا قانون باشد، درونی کردن و به مرحله باور رساندن آن در نزد افراد است که با تحقق این امر، مجموع تخلفات به حداقل خواهد رسید. اصولاً برای درونی کردن رفتارها، از راه اصلاحات فرهنگی و ارزش‌های دینی وارد می‌شوند. پس می‌توان با تکیه بر فرهنگ دینی و تقویت آن از وقوع جرم پیشگیری کرد؛ زیرا ارزش‌های اخلاقی در یک فرد، هزینه‌های اخلاقی بزهکاری را افزایش می‌دهد و در نتیجه احتمال ارتکاب آن کاهش می‌یابد. در امر پیشگیری و مقابله با پدیده مجرمانه قاچاق به هیچ عنوان نمی‌توان نقش جامعه و شهروندان را نادیده گرفت. هرگاه افراد جامعه نسبت به پدیده

قاچاق و ویژگی‌های آن دارای آگاهی و شناخت کامل بوده و از آثار زیانبار تعاقبی آن مطلع باشند، بدون تردید در مقابله با آن می‌کوشند. برای آموزش عمومی و ارتقای سطح آگاهی مردم، از ابزاری مانند رادیو، تلویزیون، نشریات، اینترنت و ... بهره می‌برند. راه‌اندازی کارگاه‌های آموزشی و همایش‌ها نیز به منظور بحث درباره مشکلات خاص و اقدامات پیشنهادی عموم، از روش‌های مفید دیگر می‌باشند. همچنین آموزش تخصصی مأمورین در خصوص شیوه‌های مورد استفاده قاچاقچیان و کنترل فردی آنان نیز بسیار مؤثر خواهد بود (طالبیان و الیاسوند، ۱۳۹۳: ۷۲-۶۹). همچنین در مناطق مرزی به دلیل وجود بیکاری، فقر و مشکلات اقتصادی، افراد برای به دست آوردن درآمد، به قاچاق کالا که سودآوری زیادی دارد، روی می‌آورند و قاچاق کالا موجب ناامنی در مناطق مرزی می‌شود و می‌توان از طریق آموزش موجب کاهش پدیده قاچاق شد. زمانی که افراد از آثار زیانبار پدیده قاچاق آگاهی و شناخت داشته باشند بدون تردید در مقابله با آن می‌کوشند و سعی می‌کنند مشکلات ناشی از پدیده قاچاق را در مناطق مرزی به حداقل برسانند و امنیت را در آن مناطق برقرار کنند.

۵-۲- آموزش و افزایش توان استفاده از زیرساخت‌های توسعه اقتصادی

نواحی مرزی به دلایل دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، توسعه‌نیافتگی و ... تفاوت فاحشی از نظر برخورداری از رفاه و توسعه با نواحی مرکزی دارند. رشد و رونق فعالیت‌های تجاری و بازرگانی در مرزها تأثیرات مثبت و بسزایی در توسعه شهرهای مرزی داشته‌است. در این راستا ایجاد و گسترش بازارچه‌های مرزی یک استراتژی کلیدی در راستای کمک کردن به اقتصاد این نواحی و توسعه همکاری‌های اقتصادی و مبادلات بازرگانی میان کشورهای همسایه بوده است. این همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزی به‌شمار می‌رود. توسعه و امنیت تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند. همکاری بین مرزی موجب رونق و جمعیت‌پذیری و جذب سرمایه‌گذاری‌ها در این شهرها می‌گردد. در این راستا بازارچه موجب خروج شهرهای مرزی از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه روستایی و تثبیت جمعیت در شهرهای مرزی خواهند شد. بنابراین می‌توان گفت بازارچه‌های مرزی به‌عنوان یک عامل سیاست‌گذاری توسعه‌ای و توسعه‌آفرینی، تأمین‌کننده رفاه این مناطق می‌باشند که تأثیر مستقیمی بر امنیت ملی دارد (موسوی، ۱۳۹۲: ۵۹-۵۵).

امروزه آموزش عالی معرف نوع مهمی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است که با فراهم کردن، ارتقاء بخشیدن دانش و مهارت‌های نیروی کار آینده به توسعه اقتصادی کمک می‌کند؛ و اگر آموزش عالی به جای توجه زیاد به توانایی محض و دانش به سوی مهارت‌های حرفه‌ای و استعدادها سوق داده شود نقش اقتصادی مؤثری ایفا می‌کند. نهایتاً چون مسئولیت پرورش نیروی انسانی و افزایش بهره‌وری و کارایی در سطوح بالای تخصص بر عهده دانشگاه‌ها است، بنابراین دانشگاه در توسعه اقتصادی نقش زیربنایی دارد (صدقی بوکانی و صوفی، ۱۳۸۹: ۱۱۲-۱۰۹). با توجه به محرومیت و توسعه‌نیافتگی مناطق مرزی می‌توان از طریق آموزش افراد زیرساخت‌های اقتصادی را توسعه داد. به‌گونه‌ای که از طریق آموزش افراد می‌توان همکاری بین دو کشور را گسترش داد. برای گسترش همکاری دو کشور و افزایش زیرساخت‌های توسعه‌ی اقتصادی می‌توان به تاسیس بازارچه مرزی در مناطق مرزی پرداخت. از این رو بازارچه‌های مرزی به‌عنوان یک عامل سیاست‌گذاری توسعه‌ای و تامین‌کننده رفاه این مناطق می‌باشند و از طرفی توسعه و امنیت با یکدیگر رابطه‌ی متقابل دارند. زمانی که از طریق بازارچه مرزی همکاری بین دو کشور وجود داشته باشد، زیرساخت‌های اقتصادی در مناطق مرزی توسعه می‌یابد و همراه با توسعه، امنیت هم برای آن مناطق به‌وجود می‌آید.

۳-۵- آموزش و کاهش مسائل ناشی از وجود بافت قومی یکسان در دو سوی مرز

تأثیر اقلیت‌ها بر کارکرد امنیتی مرز، به‌وجود اشتراکات قومی، مذهبی و زبانی بین اقلیت‌ها در دو سوی مرز برمی‌گردد. یکی از ویژگی‌های به نسبت عمومی و جهان‌شمولی مناطق مرزی داشتن تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی است. این پدیده ناشی از قانون تراوش و انتشار بین مناطق جغرافیایی مجاور است. براساس این قانون، بخشی از جمعیت یک منطقه به منطقه مجاور مهاجرت کرده و ویژگی‌های خود را به آن سوی مرز منتقل می‌کنند.

از نظر استقرار گروه‌های قومی نیز، گروه قومی بلوچ در جنوب شرقی ایران با نیمه دیگر هسته بلوچ‌نشین در پاکستان پیوستگی فضایی پیدا می‌کند. اگر گروه‌های قومی نسبت به حکومت مرکزی همگرایی داشته باشند مسئله تأمین امنیت مرز و توسعه مناطق مرزی با مشکل کمتری مواجه است. اما هرگاه به دلایل متعدد این گروه‌ها نسبت به حکومت مرکزی واگرایی داشته و نسبت به گروه‌های اجتماعی آن سوی مرز همگرایی داشته باشند، مسئله تأمین امنیت مرز با مشکل جدی مواجه می‌شود.

به‌ویژه اگر مرز نشینان دو سوی مرز از یک قوم و طایفه بوده و رابطه خویشاوندی هم بین آن‌ها وجود داشته باشد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۲۳۱-۲۲۰).

ناسیونالیسم قومی، گونه‌ای از معماری سیاسی- فرهنگی براساس قومیت بوده که با هدف ایجاد دولتی متحد و یکپارچه قوام می‌یابد. دومین عملکرد ناسیونالیسم قومی، ایجاد احساس هویت برای گروه‌های قومی است. در حالتی که گروه‌های قومی واحد در چند کشور پراکنده باشند، ناسیونالیسم قومی، طرفدار ایجاد دولتی فراگیر با شرکت تمامی گروه‌های هم‌ریشه و هم‌فرهنگ از شهرهای دیگر است. در این رابطه، قوم بلوچ ایران با بلوچ‌های پاکستان در سه متغیر مذهب، زبان و قومیت با یکدیگر تجانس دارند. ترکیب این سه متغیر همسو بر همگرایی دو بخش بلوچ‌نشین‌های ایران و پاکستان تأثیر گذاشته و آرمان سیاسی بلوچستان بزرگ را در قالب تلاش برخی نخبگان بلوچ برای کسب هویت مستقل سیاسی "بلوچستان آزاد" پدید آورده است. روزنامه‌ها، مطبوعات، جریان‌ها، فرهنگی و نخبگان سیاسی- اجتماعی بلوچستان نیز در این امر مشارکت داشته و دارند. تکثر قومی، زبانی و مذهبی از ویژگی‌های جمعیتی سه کشور ایران، پاکستان و افغانستان می‌باشد. (احمدی‌پور و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۸-۲۷).

دانشگاه‌ها در هویت ملی، علی‌رغم همه تفاوت‌های فرهنگی، قومی، نژادی، مذهبی، زبانی و ... رسالتی بس عظیم برعهده دارند و در ایجاد همگرایی ملی در بین جمعیت یک کشور تأثیر اساسی دارند. دانشگاه‌ها از طریق فرصت‌های برابر، امکان راهیابی افراد مستعد را از همه گروه‌های اجتماعی به مجامع علمی و سپس به چرخه قدرت فراهم می‌سازد و در فرایند ملت‌سازی و هویت بخشی به مردمانی با تفاوت‌های فرهنگی، قومی، نژادی، مذهبی گسترده و ایجاد آرامش و امنیت در روابط و زندگی انسان‌هایی که دچار چندپارگی‌های مختلف اجتماعی بوده و به ستیز و منازعه با یکدیگر اشتغال داشته‌اند، تأثیر زیادی بر جای گذاشته و توانسته‌اند یک جامعه ملی و یک ملت را تشکیل دهند. علاوه بر این نظام آموزشی با جذب افراد و گروه‌های حاشیه‌ای اقلیت‌ها، روستاییان و ساکنان مناطق محروم و افراد و طبقات پایین و قشرهای کم درآمد از طریق استراتژی‌های فراگیری و در بر گیری تأثیرات چشمگیر در ارتقای همگرایی ملی برای توسعه پایدار اجتماعی و سیاسی و اقتصادی فراهم می‌سازد (صدیقی بوکانی و صوفی، ۱۳۸۹: ۱۱۳). با توجه به منطقه جنوب شرقی که دارای بافت قومی یکسان در دو سوی مرز است، می‌توان مشکلات ناشی از آن را از طریق آموزش افراد کاهش

داد. با استفاده از آموزش می‌توان باعث همگرایی ساکنان مناطق مرزی نسبت به حکومت مرکزی شد و از این رو می‌توان با استفاده از آموزش ناامنی را در آن مناطق کاهش داد.

۵-۴- آموزش و افزایش بهره‌برداری از ظرفیت‌های مکانی (مورد: پدیده گردشگری)

جهانگردی از مهم‌ترین فعالیت‌های انسان معاصر است که همراه با به‌وجود آوردن تغییراتی شگرف در سیمای زمین، تحولاتی بنیادی در شرایط اقتصادی، فرهنگی و آداب و رسوم به‌وجود آورده است (صیدایی، هدایتی مقدم، ۱۳۸۹: ۹۸). توسعه صنعت گردشگری در هر کشور نشان از ثبات امنیت ملی در آن کشور است و توسعه امنیت ملی در کشورهای مختلف موجب رشد خارق‌العاده صنعت گردشگری در دهه‌های اخیر می‌باشد. اصولاً تا امنیت برقرار نباشد، سفری شکل نخواهد گرفت و سخن گفتن از گردشگری، بیهوده خواهد بود. امنیت و گردشگری، پارامترهای یک معادله هستند که نسبتی مستقیم با هم دارند. حضور گردشگران در یک کشور علاوه بر توسعه اقتصاد و تبادلات فرهنگی، بهترین تبلیغات در خصوص وجود امنیت در آن کشور است که این به امر افزایش تصاعدی تعداد گردشگری می‌انجامد. حضور مستقیم بازدیدکنندگان و گردشگران در یک کشور علاوه بر توسعه اقتصادی و تبادلات فرهنگی، آن کشور را به‌عنوان یک قطب امن گردشگری به جهانیان معرفی می‌کند. بدون عنصر امنیت، سرمایه‌گذاری در هیچ بخش اقتصادی به‌خصوص صنعت توریسم به‌عمل نمی‌آید؛ و گردشگر در جایی حضور پیدا می‌کند که امنیت جانی و مالی او تأمین گردد (باقری، باقری‌فرد، ۱۳۸۹: ۵).

منطقه آزاد چابهار به‌عنوان یکی از مقصدهای گردشگری ایران، از پتانسیل بالایی در زمینه گردشگری برخوردار است. وجود آب و هوای مطلوب و سواحل و چشم‌اندازهای زیبا می‌تواند این منطقه را به مقصدی مطلوب برای گردشگری تبدیل نماید. هم‌جواری با دریا و به‌دنبال آن امکان توسعه ورزش‌ها و تفریحات مبتنی بر آب در منطقه، بر جذابیت آن افزوده است (لطفی‌فر و یغفوری، ۱۳۹۱: ۶-۵).

توسعه و امنیت مکمل یکدیگرند. بدیهی است امنیت پایدار، مرهون توسعه پایدار است و توسعه‌ی پایدار تضمین‌کننده امنیت ملی است. امروزه امنیت به‌عنوان مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین اصل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در جهان به‌شمار می‌آید. امنیت داخلی و ملی شاخص‌ترین

عامل گسترش گردشگری در هر کشوری است که می‌خواهد خود را با مشخصات کشورهای پیشرو در امر توریسم تطبیق دهد (صیدایی، هدایتی مقدم، ۱۳۸۹: ۱۰۴-۱۰۲).

صنعت گردشگری به شدت تحت تأثیر سیاست کشورها قرار دارد. تبلیغات و اطلاع‌رسانی داخلی بیشتر جنبه آموزشی دارد. در اینجا مقصود از راهنمایی مردم در مورد چگونگی رفتار با سیاهان خارجی و لزوم توجه مردم به اهمیت ابعاد اقتصادی و فرهنگی گردشگری و فوایدی است که از جذب گردشگران خارجی عاید کشور می‌شود و با استفاده از برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، نشر کتابچه و بروشور و رسانه‌های همگانی دیگر، این موارد را می‌توان به صورت مستقیم و غیرمستقیم به مردم و کسانی که به نحوی با گردشگران در ارتباط می‌باشند، تفهیم کرد. آگاه‌سازی جامعه در مورد مزایای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استراتژی‌های گردشگری پایدار کشور و ایجاد تصور عمومی مطلوب در آن‌ها با استفاده از برنامه‌های علمی و مناسب از طریق رسانه‌ها در واقع نوعی کار فرهنگی است، به خصوص برای گروهی از مردم که از سطح سواد پایین‌تری برخوردارند. افزایش ظرفیت مؤسسات تحصیلی و آموزشی، تأکید بر گسترش رشته مدیریت جهانگردی در دانشگاه‌ها به منظور تقویت علمی این صنعت و اعطای بورس جهت آموزش مدیران این بخش در دانشگاه‌های خارج از کشور، راهکارهای پیشنهادی جهت توسعه منابع انسانی در این بخش می‌باشد (صمدیان و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۳-۱۱۱). با توجه به رابطه‌ی متقابل گردشگری و امنیت در یک منطقه می‌توان از طریق آموزش و با استفاده از برنامه‌های رادیویی، تلویزیونی و رسانه‌های همگانی به مردم در مورد چگونگی رفتار با گردشگران را به مردم آموزش داد و با گسترش گردشگری، توسعه اقتصادی و امنیت در آن منطقه ایجاد می‌گردد.

۶- نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این پژوهش به این نتیجه می‌رسیم که آموزش می‌تواند در کاهش پدیده قاچاق و کاستن از مشکلات قومی در دو سوی مرز و افزایش زیرساخت‌های توسعه و گردشگری موثر باشد. و همچنین اینکه آموزش و پرورش نقش پایدار و اثربخشی در ایجاد امنیت اجتماعی جامعه و رهیافت‌های مربوط به آن ایفا می‌کند، امری روشن و بدیهی است؛ زیرا صاحب‌نظران بزرگی همچون دورکیم در دیدگاه‌های خود ثابت نموده‌اند که ارتباط بین امنیت و آموزش و پرورش ارتباطی تنگاتنگ و معنادار است. با استفاده از منابع و محتوای درسی مناسب، فرصت‌های یادگیری

ایجاد می‌شود و به طور قطع افراد در فعالیت‌های اجتماعی نقش آگاهانه و سازنده‌ای در جهت اجرای ضوابط و قانون و مقررات اجتماعی برعهده خواهند گرفت و در راستای تبیین کامل امنیت اجتماعی جامعه، مثبت‌نگر خواهند بود و نهاد آموزش و پرورش به‌عنوان پناهگاهی امن و تجلی‌گاهی تعالی بخش ظاهر خواهد شد. همچنین با استفاده از آموزش از طریق رسانه‌های همگانی و رادیویی و غیره می‌توان به صورت مستقیم و غیرمستقیم افراد را تحت آموزش قرار داد و آموزش به افراد باعث کاهش پدیده‌هایی مانند فساد، دزدی، قاچاق کالا و کاهش مشکلات مرزی می‌شود. از این رو با نظارت کافی بر مرزها و توسعه اقتصادی مناطق مرزی می‌توان امنیت را در آن منطقه برقرار نمود. از طریق آموزش می‌توان بسیاری از خطرات اجتماعی را کاهش داد و همچنین نگرش مرزنشینان به مرز و از سوی دیگر چالش‌های ناشی از مسائلی مانند قومیت‌گرایی، قاچاق و غیره را در طول مرزهای جنوب شرق کشور تا حد قابل‌ملاحظه‌ای کاهش داد و امنیت مرزها را در این بخش از کشور تا حد قابل‌توجهی ارتقاء داد.

منابع و مأخذ

۱. احمدی‌پور، زهرا و همکاران. (۱۳۹۰). «تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران». فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. صص ۴۴-۱۳.
۲. اعتماد سلطان، محمد. (۱۳۷۵). «امنیت و ثبات اجتماعی در برنامه‌های آمایش سرزمین». ایجاد قطب‌های جدید اقتصادی و سیاسی جابجایی جمعیت، مجموعه مقالات ارائه‌شده در همایش توسعه و امنیت عمومی؛ جلد دوم. ناشر وزارت کشور، ص ۵۶.
۳. باقری، شهلا. (۱۳۸۷). «نظام آموزش رسمی و غیررسمی، مجله رشد علوم اجتماعی». شماره ۱، صص ۱۹-۱۲.
۴. باقری، محمود و کرم الله باقری‌فرد. (۱۳۸۹). «نقش امنیت در توسعه صنعت گردشگری».
۵. بهروزی، محمد. (۱۳۸۴). «ارزشیابی دوره ضمن خدمت آموزش خانواده».
۶. پیردشتی، حسن و مریم کمری. (۱۳۹۴). «مفهوم مرز و سرحد و سیر تحولات آن». مجله رشد آموزش جغرافیا. شماره ۱. پاییز. صص ۱۹-۱۲.
۷. زرقلانی، سیدهادی. (۱۳۸۶). «مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی با تاکید بر کارکرد امنیتی-انتظامی مرزها»، تهران: دانشگاه علوم انتظامی.
۸. حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۱). «جغرافیای سیاسی ایران». تهران: سمت.

۹. حافظ‌نیا، محمدرضا و مراد کاویانی. (۱۳۸۵). «نقش هویت قومی در همبستگی ملی (مطالعه موردی قوم بلوچ)». مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان. شماره ۱. صص ۴۶-۱۵.
۱۰. خطابی، غلام حسین. (۱۳۷۴). «مرزبانی». معاونت آموزش ناجا.
۱۱. صدقی بوکانی، ناصر و صوفی صلاح. (۱۳۸۹). «نقش آموزش عالی در توسعه ملی با تأکید بر آمایش سرزمین». همایش منطقه‌ای بومی‌سازی مدل پیشرفت آموزش عالی.
۱۲. صمدیان، ابوالفضل و همکاران. (۱۳۸۸). «نقش آموزش بر توسعه زیرساخت‌ها در صنعت توریسم ایران». فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی. شماره ۴. پاییز. صص ۱۱۸-۱۰۵.
۱۳. صیدایی، سید اسکندر و زهرا هدایتی مقدم. (۱۳۸۹). «نقش امنیت در توسعه گردشگری». فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی. شماره ۸. بهار. صص ۹۷-۱۱۰.
۱۴. طالبیان، حسین و امین الیاسوند. (۱۳۹۳). «نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا و ارز». مجله کارآگاه. شماره ۲۷. تابستان. صص ۸۰-۶۵.
۱۵. عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۰). «پایه و اصول آمایش مناطق مرزی». دافوس.
۱۶. کهنه‌پوشی، سیدهادی و حمید شایان. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیرات اقتصادی قاچاق کالا بر شهرهای مرزی مطالعه موردی: شهر مریوان». نشریات تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. شماره ۲۹. تابستان. صص ۷۳-۵۱.
۱۷. لطفی‌فر، مجتبی و حسین بغفوری. (۱۳۹۱). «نقش امنیت در توسعه گردشگری (موردشناسی: چابهار)». اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
۱۸. موسایی، میثم و مریم احمدزاده. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه بین آموزش اجتماعی و ارتکاب به قاچاق کالا (مطالعه موردی استان هرمزگان)». مجله بررسی‌های بازرگانی. شماره ۴۳. مهر و آبان. صص ۷۷-۶۹.
۱۹. موسوی، میرنجف. (۱۳۹۲). «ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین: مورد بازارچه‌های مرزی ترمچین پیرانشهر». فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۳۳. زمستان. صص ۷۰-۵۵.
۲۰. میرحیدر، دره. (۱۳۷۵). مبانی جغرافیای سیاسی؛ تهران: انتشارات سمت، ص ۲۹.
۲۱. میر، علیرضا و لیلا میرشکاری. (۱۳۹۲). «استان‌شناسی سیستان و بلوچستان»، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب- های درسی ایران.
۲۲. نگاهیان، ابراهیم. (۱۳۹۳). «مفهوم امنیت».
۲۳. یزدانی، عنایت‌الله و زهرا صادقی. (۱۳۸۸). «امنیت اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران (در قالب تهدیدات فرهنگی- اجتماعی)». ماهنامه مهندسی فرهنگی. شماره ۳۹ و ۴۰. فروردین و اردیبهشت. صص ۶۴-۴۸.

۲۴. Fisher, Dietrich(۱۹۹۳),nonmilitary aspects of security: a system approach
.UK.C.U.P